ԵՐԿՐԱՊԱՏ

Տարեգրական Լուրեր

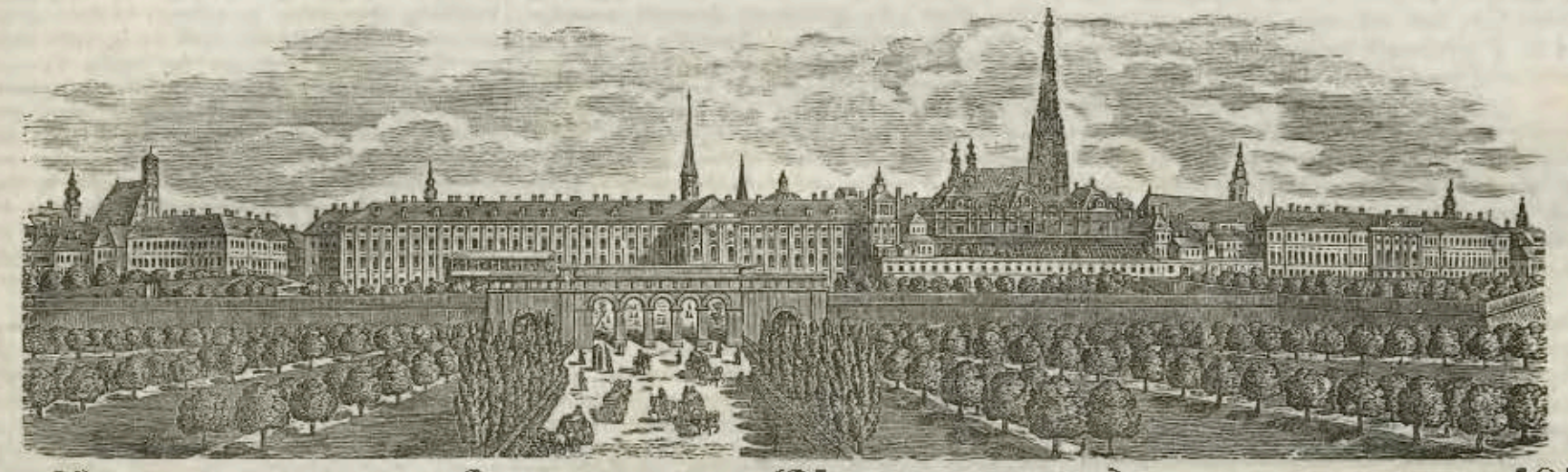

թիւ 19 — 2 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ (21 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ) — 1847

ԵՌԱԼԱՆԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԵՆՆԱ. Լուրեր չստացուր։ Դրացիների ընկերութիւնք։ — ՀԵՍԼՅԵՏԻՆ. Վալլիս նահանգին հասարակութիւնը։ Ցեղասպանութիւն։ Պարլամենտի հասարակութիւնքն։ Պարլամենտի ժողովին պրոգրամ մը։ Պատգամաւորներուն ու Արիստոկրատներուն վիճակը։ Հիւսիսային ժողովրդեան ընտրած ընդարձակ իրաւունք։ Ամերիկայի մէջ Արիստոկրատներուն ոճիրագործութեան վրայ ընտրած խօսակցութիւնք։ — ՅԱՐՄՈՒՆ. Սերբանան պատերազմը։ Հիւսիսային պաշտօնը։ — ԳԵՈՒԱԿԱՆ. Մեծ գոյաց Լուսիպայի սերմերնիրը։ — ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ. Իսարհգրագրեր։ — ԳՈՒՍՊԻՆ. Հիրոմենոս Պանագիոտ։ Փարիզի մէջ եղած Դիրմանագրիները։ — ՅՈՒՆԳԻԱ. Երկու ամսուան մէջ եղած ոճրագործութիւնները։ Լիմբրուգի խոսակցական ոճրագործութիւնքն։ — ԻՏԱԼԻԱ. Հիմնարկ նոր գիրքեր։ — ՈՒՍՈՒՄՈՆԱՆԱՆԴ. Զանազան նոր գիրքեր։ — ԹՈՒՆՍԻՐԱՆ. Հին փաշի նկարագիրը։ — ԽՈՒՌՈՒ ԼՈՒՍԻԱ. Բոհեմիոյ կին մը։ Անձնասպանութիւն մը։

ՎԻԵՆՆԱ, 1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 3ին արուեստաւորներու ընկերութիւնքն ամենայն ժողովքը եղաւ, ուր անդ Պ. Անէկեցլի կայսերական խորհրդարանին մէջ թուղթը կարդացուցուցաւ, որուն մէջ Յուլիսի 16ին ցրը ցրանքը բանարու հանոյ եղած պատասխանութիւններուն ու կարգադրութիւններուն վրայ տեղեկութիւն կուտայ։ Այս տեղեկութիւններուն նպատակ Լուսաբերացի ճարտարները (ingénieur) իրենց փորձերն ու քննութիւնները լրացնելու վրայ են։ Գործիացի նաւով մ՚ալ քանի մը ճարտարներ ու 6 երկրաչափներ Մարսիլիայէն անցած ամուսն Գին հասնելոյ եղած են որ երթան, ծովի դիրքին մինչեւ։ Սուէսի ծոցը Լուսաբերացի ճարտարներին չափուած ու քաջուած անապատը քնեն։ Այսպէս Սեպտեմբերի 11ին Աղեքսանդրիա հասան, ու 15ին անապատին կարգի գացին։ Լոյն թուղթը սա ալ կը յայտնէ որ երեք (Անգլիայի, Լուսաբերացի ու Գալլիայի) ակրութիւնաց խրկած ճարտարներուն գլխաւորները՝ սա պատասխանութիւնները բերին եղեր բաղձրատիրաբ ծովաբերային հնոտ հարկաւոր դաշինքները ընելու հանոյ, սա տարեան նոյեմբերի վերջի օրը հասանելիք են։

— Վիեննայի մէջ նորերս Դրայցերի կամ Դրանդանի ընկերութիւն մը հասարակեցաւ։ Այս ընկերութեան փափաքն ան է որ գործերու կարգութիւն ունեցող ու գործ գտնել չկրցող արուեստաւորներուն օգնէ ու գործ գտնել։ Այսպէս հանելու համար նախ ընկերութիւնը ան արուեստաւորին գործը կամ նիւթ կու տայ, որ գործը տարուին գործը կարող ըլլայ կատարել, երկրորդ գործ գտնուելոյն ալ զրաղմունք մը կը գտնէ։ Պատասխան գրամով օգնելը՝ բացատրութիւն մըն է, ու տարեկան ընկերութիւնը հնարաւոր վարձան կը հատնի, իսկ մերձաւոր վարձան դրած է, որ ամենեմեան կարան ապրեցուցուցը՝ իր աշխատութեամբը իր փառաւորը գտնէ, անոր համար ալ սա ընկերութիւնն օգնութիւն յուսացող մարդը՝ աշխատելու կարողութիւն պիտի ունենայ։ Ընկերութեան անդամ գրուելու՝ տարին 48 գարանդան պիտի՝ որ ասոր, այս ինքն ամիսը 4 գրայցեր (գրեթէ 28 դրամ)։ Այսպիսի ընկերութիւնը ունի մեծ յաւ, որ հիմա 8,000ն աւելի անդամ ունի։ — Ընկերութիւնները ոչ մի ծագիներնելու ու յաւաջանելու միջոցներ են, ինչու որ ինչ որ աւանդին մարդ մը կարող չէ բնել՝ ընկերութիւնները կրնան ու գլուխ կը հանեն։ Լրտարի աղերսներն վրայ ասոնք տեղեկութիւններ տալիս ուրիշ վարձան չունինք, բայց եթէ սա որ մեր ազգայիներ ալ ասոնք օրատարար ընկերութիւններ հաստատելով՝ չանան որ տարին մէջ գտնուող ամէն անդամը գործունեայ ըլլայ, ու տեսնի չմնայ։ Գասնք գործունեայ ընկերութիւնը ջանքէն յառաջ եկած պատուղ ալ մեծ կ՚ըլլայ։

ՀԵՂՈՒՆՑԻՆ ԿԱՄ ՅՈՒՆԻՍԻՆ

Հոկտեմբերի 10ին Վալլիս ուղղափառ նահանգին ժողովուրդը ժողովքի ժողվեցաւ, ու իր հաստատիմ դաշնակցացը օրինակին համեմատ իր կամքը յայտնեց որ իր իրաւունքն ու ազատութիւնները՝ Արիստոկրատներուն բռնութեանցը զէմ պաշտպանելու համար, բոլոր ինչքն ու ստացուածքը ու տիւնն ալ գրած է։ Գրուած տուող 12,878 քաղաքացիներէն, միայն 257 հոգի տարբ զէմ քուէ տուին։ Վալլիսի հոն ժողված ժողովրդեան՝ իր հաստատին ու ազատութեանը համար ցուցուցած հաստատութիւնը չկրնար գլուխ նկարագրել։

— Հոկտեմբերի 13ին ի վեր Շուիցի մէջ սուրբ մը ապրածուած է, իբրեւ թէ Ս. Քահանայապետին նուիրակը՝ Ս. Գահին բացարձակ ու կատարեալ իշխանութիւն առած ըլլայ, որ դաշնաւորութեան ժողովքին մէջ պատերազմ՝ որոշելու պէտ՝ Գիտաւորեալ հրամայէ որ եղեր նահանգներէն դուրս ելնեն։ Այսպէս սուութիւններուն վարձանը այսպէս յայտնի է։

— Պետն 18 Հոկտեմբերի։ Դաշնաւորութեան ընդհանուր ժողովքը նորէն բացուեցաւ։ Պ. Օրանդայի ժողովքին դահլիճը՝ ժամանակին կարգնութեանը համար, ժողովականներուն խօսակցութիւն չրցաւ։ Դրսէս նահանգին նոր պատգամաւորները երդում ընելէն ետքը, ժամանաւոր դաշնադրութեան վրայ Յուլիսի 20ին ժողովքին ըրած որոշումներուն, եւ ուղղափառ նահանգներուն ան առնէն մինչեւ հիմա պատերազմի պատրաստութիւն տեսնելուն վրայ տիսա խոսք ըլլալ։ Այն նահանգներու պատգամաւորները Յուլիսի 20ին եղեր ուղղափառ նահանգներուն դէմ որոշուած պատերազմին իրաք ալ ի գործ դնելու վրայ իրենց նահանգներուն կարծիքն ու որոշումները ժողովքին առջեւը յայտնեցին։ Բայց ասոնց մէջէն 12½ (այս ինքն տասներկու ու երկու կէս) ազատական նահանգներն քուէով Յուլիսին ըրած առաջարկութիւնը ընդունելի եղաւ, այս ինքն Յուլիսի 20ին որոշուած պատերազմի իրաք ի գործ դնել։ Բայց մնացեալ յառաջ բարեկամական միջոցներով եղեր նահանգները Հանգիստ աշխատիլ։ Այնոր համար որոշուեցաւ որ Ը. Դաշնաւորութեան ժողովքը եղեր նահանգներուն երկրորդ անգամ խրկեն, ու Թ. Դաշնաւորութեան ժողովքը սա եղեր նահանգներուն յայտարարութիւն մը հանէ։ Բայց 12½ նահանգները գրեթէ ամէնն ալ սա առաջարկութեան համաձայն խոսեցան, Պազէլի ուղղաշգէլի պատգամաւորները միայն խորհրդարութիւն առնելու պիտի։ Լուկ եղեր նահանգները սա շատ ալ կարծեցան կարծեցաց անօգուտ ըլլալը, ու միանգամայն իրենց պատերազմի պատրաստ ըլլալը յայտնեցին։ Գլխաւորութիւն տալ կ՚ուզէր, բաւ Լուցիոնի պատգամաւորը, յայտնի է որ եղեր նահանգներուն։ Բնչ, կը կարծէք որ սա ժողովքը խաղաւած է, մոլորած է։ Ոչ երբեք։ Իրեն համոզումը՝ նախապաշարում չէ։ Բայց թէ որ ժողովուրդը սա հանգամանք պարզենել կ՚ուզէք, գործ, գործ ցուցուցէք, պարապ խօսքերը մ՚ բաւական չեն։ Գործ ցուցուցէք, ան ատեն ժողովուրդը ձեզի կ՚սիրայ։ Դաշնաւորութեան կարգանակ իրկուց տեղակալները նահանգներուն մէջ ինչ պէտ դրծեն։ Այն գործը՝ զոր արդէն դաշնաւորութեան նահանգներուն պատգամաւորները գործեցին։ Այս տեղակալները՝ մեր ժողովուրդը մինչեւ հիմա բռնած իրաւանց համար պատերազմել կ՚ուզեն։ Լեռ որ ասիկա կ՚ուզեն, պարապ տեղ կ՚աշխատին։ Բայց թէ որ խաղաղութեան առաջարկութիւնները կ՚ուզեն ընել, առաջիկ Լուցիոնի ժողովրդեան պատգամաւորը հոս է, սա տեղս կեցած է։ Պատգամաւորը՝ Լուցիոն նահանգին տեղական է, ինչ որ ըսելիք ունիք՝ անոր ըսէք։ Լուցիոնի նահանգը խաղաղութիւնը ընդունելու պատրաստ է։ Բայց խաղաղութեան անուամբ իր սուրբ իրաւունքէն հրաժարիլ չմտնար։ Մեզ սա կը տարակուսիմ որ այդ ոչ սա տեղակալները Լուցիոն նահանգին մէջ պիտի ընդունին իմ չէ։ Կարարութիւնը սա տեղակալները բնդունելու իշխանութիւն չունի, ու Լուցիոնի մեծ ժողովքն ալ ժողված չէ, ու հաւանական ալ է որ պիտի չժողովի։ Լուցիոնի կառավարութիւնը սա տեղակալները անտարակոյս՝ իր պետն գտնուած պատգամաւորին պիտի եւ դարձնէ։ — Պերի նահանգին մէջ ժողովուրդը խոսեցաւ, ըստ Պերիի պատգամաւորը, ու միտքան խոսեցաւ որ երեք մէկը քաղաքական պատերազմ բանալ կ՚ուզէ, այսօր ալ կունայ հրատարակել։ 12 նահանգներուն մէջ ալ խնդիրը ժողովրդեան առջեւը դրեցք։ Նրեք որ տեղակալ կ՚ուզէք խաբել, 12 նահանգներուն ալ պէտք է խաբել։ Ինչու որ դեռ հնտեղաց ժողովրդեան կարծիքը չիմացուցուցաւ։

— Ուղղափառ Հելուետիայի լրագիրը Հոկտեմբերի 20ին եղեր նահանգներուն պատերազմի պատրաստութիւններն ու զրաքին երդում ընելը կը պատմէ։ «Օրերը ցնծութիւնամբ եւ ուրախութիւնամբ, կ՚ըսէ, եկաւ։ ամենուն երեսը զուարթութիւն մը կը տեսնուէր, ու ճերմակ դրոշ մը մեկտեղ

բնրին, պատն միան Յաղթանակն կամ հաճ բառերը դրուած էր։ Սննենալէրկ զօրապետաց՝ զոլբին պատերազմի պատրաստական հրամն սեռնելով, կարծես թէ ինքն ալ երիտասարդացած կ՚երևայր։ Սոտ գիւ ամէն լրագրիները կը միայն որ աս եօթը նահանգներուն մէջ մէկ հաստատուն ու իրենց տահմանն ու. հաւատքը եւ իրաւունքը պաշտպանելու համար, ամէն ունեցածներն ու միներ. արիւններն գնելու. պատրաստակամութիւն կ՚երևայ։ իսկ անոր հակառակ արմատական նահանգներու մէջ պատերազմի ոգի ու եռ մը չերևար։ Սկսէց դատ ասակալի երկիւղ մը ամենուն սիրտը կը պատէ, երբ որ 1845ին յաղթուելիին կը յիշեն։ Բայց ամենէն աւելի զիրենք վախցնողն աս է որ կասկած ունին թէ իրենց նահանգներուն մէջ ապստամբութիւն պիտի՝ որ եկլէ. նոյն իսկ զոլբը պատերազմի հակառակ է։ Շ ապհաւազն նահանգին մէջ պատերազմի համար քուէ տուողներուն մէջն էին պ. Պրիսհաղէր ու պ. Ուէր. նոյն նահանդին խորհուրդը առանց պաշտօնը մեծցուց։ բայց երկուքն ալ հրամ արեցան։ Մէ՚ապէս պատկէս ասանք շատ տուն մը մեծ խորհրդեան մէջ պատերազմի քուէ տուին, բայց իրենց գործքովը ցուցուցին որ սան մէջ հանգիստ կեանք անցընելը՝ աւելի կ՚ընտրեն։ Նոյն իսկ պենսիլ ժողովրդեան երեսքին երկուքը պատերազմի հակառակ է։ Կ՚ըսուի որ պ. Օրբենպան դիշերները քուն չունի, ու մար մը գոնելու համար, դլուխը շատ կը յոգնեցնէ։ Սատիկանս թէ՚ նը արմատական նահանգներուն մէջ առաջի զգուշութիւն կ՚ընէ. բայց թէ պրդէրը ասոնցմէ՝ ժողովրդեան պատերազմի յօժարութիւնը՝ ինչպէս որ ասոնցմէ ոմանք կարծեցին։

— Հերուէտիրի ժողովրդեան բուռած լրագիրը՝ վերջին թուերուն մէջը արմատական ու բարեքաղաքական նահանգներուն իր վերջին խրատն ու յորդորը կուտայ, որն որ շատ ազնիւ ու միանգամայն շարժիչ ըլլալուն համար, արժանի կը համարինք հոստոցը գնել։

«Ամերիկեանը ձգուեցան, ինչպէս որ կը ասուսուէր։ Թէ՚ ինչ փոփոխութիւն պիտի ունենան՝ ան Աստուծոյ ձեռքն է։ Տեսանք. եւ. երկու. կէս դաշնակից նահանդները՝ Հիւսիսային ապստամբութիւնը հաստատելու գէմ պատերազմ կը հրատարակեն։ Օրանք ու. ցաւագին արտասուք կը գրեն, որն որ ընդհանուր պատմութեան հրեշտակը վերջին գոտուն՝ օրը բոլոր դրերով կենայ կամ մահուան գրքին մէջ պիտի գրի. կեանք կամ մահ միանգամայն Ազգերուն։ Այո, ան որիներ՝ գիտք է որ թեռիի. ասատուերիներուն խորհրդեանը մէջ այսպէս որոշուեցաւ։ Մարդիկ իրենց կամքը օրհասը իրենց կը կանչեն, որն որ խրատելով, ազատելով, պատժելով, բայց միանգամայն մոլորելով ու գաթելով (որն որ ասուած ապաշնորհներու սիրտ ու վերիթապութիւն կուտայ) տրիւնան ատրով մարդկան ու ազգերու գլխուն վրայ կը գալ։ Հետխնդական վիճիները պէտք է որ կատարուին. բայց անոնց կատարուելը՝ մարդիներու ձեռքը չէ։ Աստուծոյ անքննելի խորհրդները ամենատրդոյն եղանի մը անոնց վրայ կ՚իջնեն, ու յուսանական խնամութիւնը Համլիտոն անունը իրենց վախճանին կը տանին։ Ինչպէս որ Աստուած իր վճիռները վերերու. բլայ, դուն, սիմ մարդ, հաստատութիւնամբ Աստուծոյ ապաւինելով՝ քու դարդդ կատարէ, ու թող որ աս խնամատուն Հայրը հոգայ։

Դուք տրիմն, ատատերիս ու երիս. կէս նահանգներու մէջ եղած դատակիցներ, տոնը առնել կուգաք։ Տեսէք, մեր ու. ձեր մէջը սեսանունը մը չրլայ։ Ձեր վիճիները, թէ որ նորէն քաւութիւնն ու հաշտութիւնն դարձակից չէր ըլլար, անհրաժեշտ պատերազմ ընել պիտի ասան։ Բարի է, ձեր կամքն ա է։ Բայց մի մոռնար, դաշնակիցներ, որ մեռնելու դեռ ժամանակ կայ։ Ասուրի հնա խոստացողը՝ արամ ալ կենայ մեռնիլ, բայց թէ երբ արդեաք ան ասերը նորէն իր դատանը կը դառնայ, ան ձեր իշխանութեանը տակը չէ։

Մենք խաղաղ ու լուրջ կ՚ապրինք։ Օգնեցեք մեզի վայրենի անասուններու դէմ ուղղուած լեռ, որոնք մեր ազատ արտերուն, մեր ապատ լեռներուն վրայ թափանցան կը պարին։ Դուք գմեզ մեր խորհրդութեանը մէջ խառնելիք։ Մենք բարեգործ մտածութեան կամքը մեր քրոջ մոքուր մտածած է։ Մենք մեր հայրն ոչ ատատ բրլայ կ՚ուզենք, կ՚ուզենք որ մեր հին իրաւունքը, մեր հին ազատութիւնը, մեր հին հաստատութիւնը հաստատուն, ապատ ապրինք։ Բայց ձեր մէջը ասատ կամ մը խառնուելու, ու, բարեբ, ապատանիր թիւնոգ ձեր մէկ մասին բարեպաշտ մտածութիւնը փոխեց։ Նոյն ատատ թոյնն է որ դարձեալ երբոյ ազատն հեղեղներու դարձաւ։ Բայցիսի փրկիան որտով խաղալով՝ ոչ դրգռել, ոչ ալ դիտատրել կ՚ուզենք։ Մէ, Եւրոպի թէ յաւիտեան ատ վերջը ծածկենք, ու մեր թիւնամիներն նեղուած եղբայր հնա գնեց պաշտպանեցինք, ինչպէս որ ատատ մարդկան կը վայլի, ու զուրբ յաղթուած մեր ատենը ատատան թեկոր։ Ահիկ դատ ձեզի երբեք ուրիշ դատ չենք բրած։ Բայց գաւ Եւրոպան որ մեզի նորէն ձեզ վրեր գատ։ Բայց գաւ Եւրոպան որ մեզի նորէն ձեզ վրեր գատ։ Հիմա մեզի պատասխան չէ որ գմեզ պաշտպանենք։ Դուք գմեզ ապատաւոր կը կոչէք, ինչպէս որ մենք ան բանը կրնենք, որն որ տուանց մեր ժամանակակիցներին ամենի ու. նախատինք, մեզմէ եղբարներն արհամարհութիւն, ու մեր իրաւունքներն ոտնձգ բնագրելու, չունել չէինք կրնար։ Դուք մեր միտաւորութիւնը (մտաւոր դաշնակցութիւնը) եղբայրական կ՚անուանեք։ Ինչու որ մենք իրրեւ ճշմարիտ ազատ մարդիկ, մեզի յայտնապէս ստատնացուած դերութիւնն ու հարատաւորութեան գէմ կենտրոնպատասխան ենք։ Մենք բարի իրաւմանքէ մը առաջ եկած կցորութեամբ ու. հաստատութիւնամբ՝ միշտ ու ամենաշիր յանդիմանութիւնն պիտ պատ պահել կ՚ուզենք։ Ահ, մենք աս եօթը ազատիկ ու միապան նահանգներուն մէջ ապատամբ չենք։ Մեր պատգամաւորները գաղտնաւորութեան ժողովքին մէջ շատ անգամ շատ կերպով յայտնեցին, ու մեր հին լեռներուն ազատ մարդիկը բոլոր ուժով, հաղթաւոր ձայնով համարձակ ու անսուտ հաստատեցին, որ Մենք միայն գմեզ հիմնուած փոխադէն ազատելու. Համար գնեց ուած ենք։ Իրաւունքը բոլորը լրայ, չդանուելու. ձայնիներս կիրքերու. մրցիին մէջ բոլորովին կորուելու։ Ամոսի ասկէ եարը մեր կոմիտէն՝ ալ մեկնութիւնները պիտի գրգռին։ Դեղոյթեան ատկ ընկճուած եօթը՝ հանգիստը իրարու. Հաստատութեամբ ու ճշմարտութեամբ խառնացածներն՝ հաստատութեամբ ու անսիրտութեամբ պիտի պահեն։ Մարդ մարդու համար կեցեր է՝ մեր ամենուն, ամենը մեկուն սեր՝ ինչպէս, արիւնը, մարմնին ու կեանքը միներ վերջին շունչը տալու պատրաստ է։ Փրկութիւն ու յաղթութիւն կամ պատուով մեռնիլ՝ մեր քաջն աս է։

Լրագրի թեր, դաշնակիցներ, սաբերնիպ պատաներ թեպուիք, ու. ձեր երդմանն ու ուխտին, ձեր պատասխանութեան ու խղճին համաձայն, ինչպէս որ Աստուծոյ ու աշխարհքիս առջեւը մեր ազգ կը փայլի, ոնդանիցի ու նոյն իրաւունքը հարգի դաշնակիցներու պէս, հետաքրքիր անկեղծութեամբ ու ազգասիրութեամբ փարուելիր։ Ան ատենը մեզի ալ ոչխարի ուրախութեամբ մի միայն միաբանութիւնիս, մի միայն եղբայրակցութեան միաբանութիւնիս հրապարակու ու աստուր երդմամբ կը հարգենք։ Բայց հիմա, դաշնակիցներ, ձեր միտքը ասաքեր է. բարի է, հին հեղինակութիւնի արդիքը առջեւնիս պատարան կը գտնէր։

— Գոնսդիթիւսիոնել նէսշատրոն անուն հեղինակի դեսշադել բողոքագրին նահանգին բարքանան լրագիրը Արմատականներուն Ուղղափառաց մասնաս ալ դաշնակցութիւնը քակելու դիտաւորութեանը վրայ եռեռի յօդուածը կը դնէ։

«Արմատականներուն, ուղղափառ նահանգներուն գէմ պատերազմ հրեր անիրաւ ու ապօրինաւոր կրեր է. անհարելի է որ աս կրեր քաղաքական փախճանի ու հարատաւորի մը կորոյ ըլլայ հանիլ. ասիկա չար, անարդ, երկիւղալի ու ողբասուած արհամարհոյ պատերազմ է։ Ինչը փոխնոր ընելու թէ ձագկած ու բուռուզուկ մարդկութեան վեր մասին հինգը տասնակ կը կարծէ, եւ թէ հիսնամեայ ժողովրդեան մեծ մասն ալ մեր կուգայ ծիրանը իրաւունքը եւ ասա՝ թէ որ ինդիրը հանդարտութեամբ, ուղիղ մտքը ու առանց կողմնակցութեան իր առջեւը դրուէր, եւ ոչ թէ հիմնուելու պէս ազատական հերետիսիայի պատրամասրբ առանց ամօթոյ ու պատկառանաց ինդիրը որոշէին։

Այս պատերազմին կերպն ու եղանակն ալ քննելու ըլլանք, անիրաւ կը գտնենք։ Գիտնք որ ուրիշ ազատակի ինք որ բան ինքնան մեր կարծիքին հանձնոյն չատերը կան։ բայց ասանք ասանկ մեկ երեւակայութիւն մ՚ ունեցած են, թէ՚ Արմատականները Պենսիլ ժողովքին մէջ իրենց կողմը 12 քուէ ունենալնան համար, դիրքի զրկելեամբ դաշնաւորութիւնը ընդունելու ալ ըլլան, օրինաւոր է։ Եւ թէ՝ իրենց ազատքը ոչչափ որ ոչ անիրաւ ու Օրան հանդիպի բան մ՚ ըլլայ, ի վերայ այսր ամենայնի Օրանցնին՝ բարար ու մեծ դատաստանի վճռոյ մը Պոկս պէտք է որ բռնուի ու կատարուի։ Խազմութիւնը կամ շատատ կողմը խաղցնալ, պէտք է որ Պրոյտի ծառի, ապա պէրոՆենը ոչ Բարոնենը պէ՚ էր։ — Ասիկա է արմատական կողմին խարէութիւնը։ Սաւգիւ ատրակոյս չիայ որ թիւադատ է բացմութիւնը. բայց սահմանադրական (Constitutionnel) թերթատ է. չէ թէ միայն հրատարակիչը, այլ նաեւ նոյն իսկ թերաւարն ալ իր սեբրութեանը օրէնքերուն պիտ՝ որ հեղինակի։ Բացմութիւնը առանձին չիրնար մեկ որոշած բանը՝ օրինաւոր ընել։ Խազմութիւնը մեկ բանը ատանկ կամ անանկ որոշելու համար պէտք է որ իրաւունք ալ ունենայ. անիկիս գան օրէնքը, դատարանները, սահմանադրութիւնը, ու սեբրութեանց մէջերնին գրած դաշնադրութիւնները՝ որոշածին համեմատ պիտ՝ որ ըլլան։ Ասիկա է որ բացմութեան իրաւունքը հիմն է, որն որ միանգամայն իրենց որոշածն ալ օրինաւոր կ՚ընէ. իսկ ոչ որ սա հիմն պրակա է, հին օրինաւորութիւն ալ չկայ։ Գանենք որ երբեք վանհոտական միաբանին ու մէջերնին դաշինք մը գնեն որ երբեն ալ միտրան դինի առաւաւոր բնեն. անոր համար երբեն ալ այսչափ ատոկ ատրամ՝ որպէսզի գրամնգրելս մը հաստատեն։ Սանոր իրենց դաշնքը մէջ որոշնե միանգամայն որ ամենեսին դիտ ատակ չատանուն, եւ թէ մէջերնին եղած ամէն ինդիրները Խազմութիւնը կամ Շատատ կողմը որոշէ։ Այդ ընկերութիւնը սա գաշինքով հաստատելնէն երբը պատահի որ ատանցմէ երկուքը որոշել ուզեն թէ ընկերութիւնը գիտիի աւուրաւորեն գատ նոսեւ ցորենի տաւուրաւոր ալ ընէ. ընկերութեան ամէն մէկ անդամը գրած ատակը ատելցնէ կրկին ընէ, ու ատիկի զատ նոսեւ սա տաւուրը յատաք տանելու. Համար գնեց ալ կարող ըլլայ տաւնուել։ Այդ ամ կենայ մարդ ատցրնել որ գանուի գատաւոր մը, որ գատատան կարէ թէ Երբոյդն ալ տաւաւոր մը, որ գատատան կարէ թէ Երբոյդն ալ տաւաւոր մը։ Ինչու՝ ինչ գրամնգրելս՝ ինչ ատանցնելս, ինչու որ ատանք Բաղմութիւնն կազմեցին։... Աստիկ ասիկա է եօթը ուղղափառ նահանգներուն գիտակը։ Սրանք որ արմատական կողմին բերանն են՝ բացմութեան իշխանութիւնը ոչիչ կը մեծցրնեն, ու բացմութեան ատանկ ամենակարգութիւն մը կուտան՝ որ շատ հանդարտ մարդիկ ալ անանց մշանջենաւոր շատատութիւնն խաբեւելով՝ Հերուէտիրի ինչ բլայն ալ մատյատ են։... Հերուէտիրի միայն իր աշխարհագրական դիրքին նայելով՝ մեկ տերութիւն կը սեպուի. իսկ քաղաքական կողմանէ ինքնիշխան, ազատ ու անկախ տերութիւններու միաբանութիւն, ընկերութիւն ու դաշնակցութիւն մն է։ Հերուէտիրի մէջ տերութիւններու ինքնիշխանութիւնը կատարեալ կը դատուի, եւ իրեն քաղաքական կենդանութեան հիմն է։ Եւրոպան բանբոս մէջ ազատութեան գրդիները ու շատատ կողման իշխանութեան տակ ինկած բանները՝ դաշնաւորութեան դաշնքը մէջ գրուած են։... Սակայն հատատուն պահելու վրայ մտածելի՝ դաշնաւորութեան ժողովքին գործքն է. ու բացմութիւնը միայն ատոր վրայ օրինաւոր կերպով որոշում կրնայ ընել. ասկից դուրս եղած դէպքերուն մէջ՝ 21 քուէով ալ բան մը որոշուի նէ, 22ներորդը իրաւամբ կրնայ դէմ ելլել, ու ապատամբութիւն մը չգոյնելէն դատ, բանաւորութեան դէմ գրած կ՚ըլլայ։

Այս զրուցելէն ետքը Գոնսդիթիւսիոնել՝ Սոյդ է որ, կ՚ըսէ, դաշնաւորութեան դաշնքը ճերարդ յոդուածը նահանդներուն կարդալէ մէջերնին այնպիսի դաշնակցութիւններ հաստատել, որ բոլոր դաշնաւորութեան դաշնքը ջնասակար ու եղծիչ կրնան ըլլալ՝ եւ այսպէս թէ որ դրամնդ ներկայացին նայելու ըլլանք։ Արմատականները իրաւունք ունին պատասխանելու. բայց սա հետաքրքիր ան ատեն ուրիշ կ՚ըլլար, թէ որ եօթը նահանգներուն յատաքնց անիրաւութիւն մը եղած ըլլար ու իրաւունքին ձեռքերնէն յափշտակել ըլլար։ Հիմակուան դէպքին մէջ ատոր բոլորովին հակառակը կը տեսնուի։ Դաշնաւորութեան դաշնքը նախ Արմատականները եղծուած ըրին, երբ որ Արկանի վանքերը ջնջեցին, որուն ամենեսին իրաւունք չունէին, ու դաշնաւորութեան դաշնքը իրենց կարդիչը։ Ասիկա տրիք բան չէր, բայց եթէ դորձ բանաւորութեան։ «Ուղղափառ նահանգներդ՝ որոյհետեւ դաշնաւորութեան դաշնքը նայելով՝ չեին կրնար պատերազմ բանալ, պահանջիցին որ արդարութիւն ըլլայ, բայց իրենց ազատութիւն մնայ չէգալ. խնդրեցին որ բացմութեան առ փոխը այնպէսցուի, որն որ տարբ իրաւունք չունէր, ան տաներ ապատամբ ոկան հանդարտիլ, Բաղմութիւնը խառնցաւ, ըսին իրենց, պէտք է որ հնազանդիք։ Տարակոյս չկայ որ երկաք չարս անգամ իրենց տրգարութիւն շրջանին եարը, ուղղափառ նահանդներդ մեկալ նահանգներուն դաշնակցութիւնն եղլեր. իրաւունք ունէին, եւ ատոր ատեր համար իրաւունք տուած էին, վասն զի ուրիշ պատճառ մ՚ալ ըլլած էր շատատ կողմի, այս ինքն թէ նահանգներուն բացմութիւնը թագաւոր է, ու չի թէ ահմանադրական, հարատ քաղաքակ ու ատարդել (despotique) թագաւոր։ Բայց շատատ կողմը ասով ալ գոհ չէր եղած. քանի մ՚ալ առաւ։ Ինքուանութիւնները պատասխանք մը տանելով՝ առ նահանդներուն ազատութիւնն ու իրենիշխանութիւնը դէմ ելաւ կարդ, որն որ արդարացնելու համար դաշնաւորութեան դաշնքին մէջ ոչ մեկ յօդուածմ եւ ոչ մեկ բառ մը կրնայ գտնուիլ։... Դաշնաւորութեան երեք յօրն մեծամէն մէջ եաւէ եաւ Ցիսուսեանդ վրայ խօսք եղաւ, ու շատատ կողմի սկսաւ ձայնը բարձրացնել, թէ բացմութիւնը սա բանիս մէջ քիչուոր կողմն օրէնք ուրոյ իրաւունք ունի։ եւ ասիկա ուրիշ բան չէր, բայց եթէ նահանգներուն ազատ իշխանութիւնը բարեարել, որն որ դաշնաւորութեան դաշնքը հանձնայն ունին, եւ այդ դիպի անիրաւ բարձակ մը ջնաւարեմ, որուն դէմ քիչուոր կողմի ինքը դիրքը պաշտպանելու իրաւունք ունի։ Ամէն մարդ յայտնի կը տեսնէր որ 1841ին սկսող դաշնաւորութեան դաշնքը՝ որն որ շատատ կողմը ատանց պատասխ բաներ էր։ իրաւ վերջուած էր. արդարաւ միայն կ՚երևար որ դաշնաւորութեան ժողովքը՝ դաշանց հանձնայն ժողված ըլլայ։ բայց իրաւ ուրիշ բան չէր, բայց եթէ մեկը մեկալին դեմքը եկած երկու հակառակ ու իրենամի տերութիւններ. որոնցմէ մեկը դաշնաւորութեան դաշանց ու օրինաց վրայ պնդելով կը կենար, ու ուժն ատիներու մէջ հաստատուն պահել կ՚ուզեր, իսկ մեկալ իրեն գործոց ուզելէ Բազմութիւնը կամ Շատատ կողմը բռնած էր։ Ա՛ս կողմը երբ որ դաշնաւորութեան դաշանց մեկն իր կամքնայնան ու անարգել բացարձակ կանոններուն համանայն օրէնք մը կը դաներ, իր կողմը զօրացրնելու. ու օրինաւորութեան կերպարանքը մը տանելու համար կ՚ընդուներ։ բայց երբ որ գաշանց յօդուած մը իր բանած ճամբուն տրդելէ կը տեսնէր՝ բազմութիւնը գաշնքը ու օրէնքը է բանալով կը մերժէր։... Դաշնաւորութեան գաշնքը կարդելէ որ նահանգները մեկը մեկալին դեմ պատերազմի չերթեն. շատատ կողմը արտաքսա արիւնաւորութիւն մը ցուցընելու համար, ու բանիս մէջ յայտնապէս գաշնքին դեմ ընելէն զգուշացաւ. ինքնանդ մը՝ իր թշնամի նահանգներուն դեմ պատերազմ չբացաւ։ Բայց ատան դիրքը արձակ համար-

ձակ անոնց վրայ յարձակելու թոյլ տուաւ։ Թոյլ տուաւ, որ իր սահմանին մէջ զօրեղ կռիւներ, բռնակցութիւններ, տեղի դաս տուող լրագիրներ ու պատերազմի պատրաստութիւն տուաւ, ոչ միայն դիւրաբեկ մէկ թաղամասի ոն ամէն բան՝ որն որ պատերազմ ունենալու տերութիւն մը իր զինուորներուն կրնար տալ, տուաւ։ Պատերազմի մէջ բանտարկեալները ազատելու համար ծանր ծախքերն ալ յանձն առաւ։ Երբ որ ամէն մարդ իրեն դէմ ապստամբել ու օրէնքը յուչընել սկսաւ, ապա գնդերու դէմ օրէնքներ հանեց, բայց մէկալ կողմանէ անոնց դիւաւորները մեծ պատուոյ հասցուց։ Մէկ կողմանէ անոր զինուորները յայտնապէս կը գուցեն իւր ապստամբ գնդերու ժամանակը անցաւ, ան մէյ մ'ալ նոքին տաք չեն երեր. բայց մէկալ կողմանէ ալ կ'ապացուցանէ որ եթէ օրինաւոր կառավարները ուզղափառ հաստատութիւններուն դէմ պատերազմ չեն հրատարակեր, ապա գնդերը անոնց անգր պիտի բռնեն ու դործեն։... Այդպէս ուրեմն առաջ յայտնի կ'ընծայեն որ քիչուոր կողման դէմ մշանջենաւոր պատերազմի մէջ են։... Ահա ասոնք են որ մտադրաւոր գաղնուագրութիւնեն յառաջ պատահեցան, որմէ մասնաւոր դաղնագրութիւնը օրինաւորութիւն առաց։ Այս ուրեմն մասնաւոր գաղնագրութիւնը շատոր կողման ազդեցիկ կամայը ու անարգելի իրմանութիւնը դիմացը օրինաւոր հակառակութիւն մը է, ան շատոր կողման կ'ըսէ, որն որ օրինաց տակէն դուրս եկած է, ու սահմանադրական երկրի մէջ բռայարձակ ու ինքնիշխան տեր ելլալ կ'ուզէ։...

(Ուշադրաձը դալ անդամ)

ՍՊԱՆԻԱ

ՄԱԴՐԻԴԻՑ զօրաշարը Կրանատայի կուսակալ անուանեցաւ, ու Հոկտեմբերի 11ին Բատրիսէն դէպ ի Պրանատա ճամբայ ելաւ։ Առաջին, կ'ըսէ Պուսիայի ընդհանուր լրագիրը, չարաւորութիւն ուղղելիրը (Հիմնական պաշտօնեաները) անոր Թադուհին ու Թագաւորին անունունութիւնեան հայցուցած նախաձիրքը կը ներէին ու զինքը պարտքին մէջ կը թողուին, հիւ որ ասոնց գիտնային թէ իրենց կողմը զօրացնելու կ'աշխատի։ Ապրանտային հեռանալէն ետոր Մատրիտի մեծերը՝ որոնք անոր պատոյ էրգած ժամանակ, արքունիքը պզծելու կը համարէին, սկսան մտանալ։ Մնոյս 10ին Թագուհին ծննդեան օրը պարտոյ երկու հարար մեծամեծներէ աւելի կային, ու կիրքը կոպաւ ժամանակ 800 հոգիէ տուելի հրաւիրուած մարդ կար։

— Իսկ Թագաւորին ու Թագուհին մէկը մէկոյին հետ հաշտուելուն վրայ նոյն Պուսիայի լրագրին ինդեմակիցը Մատրիտէն Հոկտեմբերի 14ին ասմանդամանն տեղեկագիր մը գրեց։ Պաշտանեանները՝ Թագաւորին ու Թագուհին հաշտեցնելու համար Գեր. Պրանեզլի II. Քահանայապետին նուիրակը միջնորդ առին։ Հերարոյ լրագիրը՝ որ պաշտանեանութեան բերանն է, այսպէս ասոր վրայ ասանկ կը գրէ։ «Պրանեզլիին ըրած շանքը կատարեալ փախճանին հասաւ։ մենաւանք ան պատմուաւ որ հաշտութեան գրեաւոր արդէն ընդունուած էին։ Մ'ենդատաւ Թագաւորը՝ Պիսա ինքներդին փոխանորդին իր առջեւը դրած ամէն պատճառները յաջոր կանոնը մոռի ըրաւ, ու բոլոր Պատանեացոց ասատիկ բաղձացածը կատարելու պղանդաղեցաւ։ Մ'ենդատաւ Թագուհին ալ ասպորդութիւն յանդ փախճանը ընելուն դէս, անմիջապէս հրամանն առաւ որ իր բարձր Ամենայնի Մատրիտ պարատը կարող ըլլայ դառնալ։» — Երեկ ինչ օրէն յառաջ պաշտանեանները դահիրեցը՝ Թագուհին ու բրած ոտամոգրութիւնը Թագաւորին իմացընելու համար Բարոյ դնաց, ու պարտոյ դառնալու համար ըլլալու արարողութիւնեանց վրայ իր կամքը հարցուց։ Հարկաւոր հրամաններուն ընդունելն ետոր՝ նորէն հոս դարձաւ որ ամէն բան կարգի դնէ, ու նոյն օրը կէս օրէն ետոր Գեր. Պրանեզլիին հետ միասին Թագաւորը հոս բնակելու համար նորէն Բարոյ դնաց։ Թագաւորը երկու մեծամեծներով փառաւոր կառքը մտաւ, ու սկսաւ դէպ ի քաղաք գալ։ Ղտեւէն շատ կառքեր ալ անոր ընկերացած էին, որոնց մէջ ուրիշ մեծամեծներ նստած էին։ Երկաթի դուռ ըսուած տեղը՝ որ Մատրիտէն մէկ ժամ հեռու է, կեցած էին Մատրիտի ընդհանուր կուսակալը մէկ գունդ զրահաւոր զօրքով, ու քաղաքական Դլուիոր Վիսդոհերմոսայի գունդը 25 ձիաւորով, որոնք Թագաւորը ընդունեցան։ Հոն Թագաւորը, Դարմէլ՝ Վարինդիոյի գունդը ու Պիր. Պրանեզլիին մեց ձիով փառաւոր կառքի մէջ մնան, ու հանդիսով շրջս ժամ՝ Եսքը պարտոյ հասան։ Պաշտանեանները ու բոլորը պալատին մեծ պաշտանատէրները ամենէն փառաւոր հանդէսի զգեստներն հագած պալատին միջին սանդղին վրայ կեցած էին, իսկ Թագուհին իրեն պալատի տիկիններովն ու Սեսոյի դրսուհոյն (Թագաւորին քրոջը) ընկերակցութեամբը վերը գաւթին մէջ կը սպասէր։ Թագաւորը ընդունելէն քիչ մը ետքը, Թագուհին՝ Մատրիտ պաշտանեանութեան գահերէցը կանչել տուաւ, որուն երկու ամուսիններն ալ շնորհակալ եղան, ինչպէս Գարոյ լրագիրը կը գրուցէ։ — Այդ ասկից աւելի ուրախութիւն մ'ալ ունեցան երկուսներնը, երբ որ այսօր առաւուանց ժամը 6ին Մատրիտ Քրիստինէ մայր Թագուհին հոս հասած տեսան։ Մատրիտ Քրիստինէ երէկ ալ կրնար հասնիլ, բայց դիտաւորեալ իր ճամբորդութիւնը ուշացուց, ու Թագաւորին պաշտօնը դառնալէն վերջը Մատրիտ մնաւ, որ բաներուն ասանկ փոխուելուն ինքը պատճառ եղած չըսուի։ Այնպէս կ'երևայ որ Մատրիտ Քրիստինէ երկրին ատեն հոս պիտի կենայ։

ԴՈՒՍԿԱՆԱ

ՖՈՒՐԵՆԱՅ, 12 Հոկտեմբերի։ Բրդէն լրագիրները վերջին թուին մէջ չիրած էինք որ Լուդդայի Դուքսը իր աբեղոթիւնէն հրաժարեցաւ, ու իր երկիրները Դոսկանայի հետ միացաւ։ Այս Լուդդայի Դուքսը ու Դոսկանայի Մեծ դուքսը ասանկ բաներ հասնար դանագան հրաժարականներ ու յայտարարութիւններ առին, որոնք մէկիկ մէկիկ յիշելը՝ շատ երկայն կ'ըլլայ։ Լուդդայի դուքսը Մոտենայէն առած հրաժարման տեղեկագրին մէջը ասանկ բաներ իրեն գլխաւոր պատճառ՝ վերջի տարիներս պատահած խանգարութիւնները կը դնէ։ Դուքսն ու իր որդին մինչև հիմա ունեցած պատուանունին կը պահեն, եւ դեռ Լուդդայի դուքս կը կոչուին, միայն որ Փարմայի տերութիւնը իրենց անցնի։ Այդ միջոցս որ Փարման ասանց ձեռքն իջեայ՝ Դոսկանան ամէն ամիս Լուդդայի գլխին 9000 ակուս պիտի՝ որ վճարէ*, ինչպէս նաեւ Պիէմոնտի ժողովքին մէջը դաշնադրուած տարեկան դումարը, ասանցմէ զատ՝ Լուդդայէն Մոտենայի անցած ֆիւիցեցոյի սահմանին համար ալ՝ նոյն Մոտենայէն երեսն տարի 12,000 ակուս պիտի տուի։ — Երեկ Ինոնուչենտի Մարդիկը՝ Դոսկանայէն՝ Լուդդա իրկուեցաւ որ նոյն երկրին տերութիւնը Մեծ դքսին անուանքն հանդիսաւորութեամբ առնու, ու զանազան կառավարութիւններն ալ հաստատութեան երդում ընդունի։ Այնպէս գունդ մ'ալ զրբ խաբուեցաւ։ իսկ Լուդդայի մէջ գտնուած գոյքը Դոսկանա պիտի՝ երթայ։ — Այս փոփոխութիւնը վրայ Ֆլորենցայի ժողովուրդը մանաւանդ հիմա կուսան վիճակին մէջ՝ վերջի տարիներս ուրախութիւն ցուցուց։ Այս ցնծութիւնը շարժեալ եւ միանգամայն Մեծ դքսին լաւութեան ու շնորհաւորութիւն մը ընելու համար, երէկ ջահերով թափօր մը ելաւ, որն որ մայր եկեղեցոյն հրապարակին եւաւ, ու Ճամբան Ռ-ֆիիիցիին ապարանքին առջեւը կանգնուած Գրանդիւքցի Գերդուշիցին արձանը բարեւելով անցան եւ մինչև Բիդիին պալատը գացին։ Թափորին առջեւէն Խորհրդոյ դրօշին գոյնը յիշեցընելու համար՝ կանաչ, կարմիր ու ճերմակ բոցեր վառած էին։ Մեծ դուքսը որ դիդին նոր եկած էր, իր ընտանիքով պատշգամին վրայ երեւցաւ։ Սաստիկ մարդկան բազմութեամբ լեցուած հրապարակը, ոտի մէջ ծածանող անթիւ անհամար դրօշներով, ու ամէն դիէն վառուած զանազան լուսաւորութիւններով՝ սքանչելի գեղեցիկ ու փառաւոր տեսարան մը կը կազմեին։ Կեցցէ պատոյը չմերժեցաւ, եւ ցնծութեան ձայնները երկարեցին ժամանակ փողոցներու մէջ հնչեցին, եւ ամենեւին տեղ մ'ալ խռովութիւն եւ վնասով մը չպատահեցաւ։

ՀՈԼԱՆԴԻԱ

ԷՐԱՍ, 19 Հոկտեմբերի։ Այսօր Թագաւորը ոնձամբ ու տարեւան խորհրդարանը բացաւ, բոլոր ժողովականները մեծ հանդիսով ու մեծարանքով Թագաւորն ընդունեցան, որ պարտիսի ուրախութեան մէջ սովորական խօսքը ասիտուն խօսեցաւ։ Այս խօսքին մէջ ընդհանրապէս թէ տերութեան եկամուտքը, թէ ու տարուան հունձքը ու ամէն բան յաջողութեան մէջ կը ցուցընէր, մանաւանդ Ռոմանի դէմ եղած դանգատութիւններուն մէջ։ Խորհրդարանին մէջ մէկ քանի տարիներու ստանձնութիւնները պիտի՝ որ ըլլան ըսաւ, ինչպէս կոխուելու ստանիներուն, տերութեան պարարներուն, մարտերուն ու ուրիշ հարկաւոր բաներուն վրայ։ Եւ կը յուսամ որ խորհրդարանը իր խորհրդովն ու գործակցութեամբը ինձի օգնական կ'ըլլայ։

ԳԱՂԼԻԱ

ՎԱՐԻԶ, 14 Հոկտեմբերի։ Մոնթաի իշխանը (Հերոնիմոս Պոնապարդէ, ասանոր Վեսդֆալիայի թագաւորը) իր որդւոյն հետ Թագաւորին այցելու-

* Ընակեր յոյսերի կ'երեւայ թէ թոյլատրեն ասաւ է լրագիրներուն ասանց ըսածը թէ Պարմայի, Փիաչենցայի ու Կուասդալլայի Դքսուհին իշխանութիւնեն պիտի՝ հրաժարի, ու անոր համար ալ Վիեննա եկած է։ Բարձրագանութիւն Դքսուհին ամէն ասարի իր ընտանեանները այցելելու ընելու համար Վիեննա կու գայ կ'երթայ։ ասա ասարի ալ եկաւ ու այսարի կամ վաղը իր իշխանութիւնը վարելու համար նորէն Փարմա կը դառնայ։

եղան, ինչպէս Գարոյ լրագիրը կը գրուցէ։ — Այդ ասկից աւելի ուրախութիւն մ'ալ ունեցան երկուսներնը, երբ որ այսօր առաւուանց ժամը 6ին Մատրիտ Քրիստինէ մայր Թագուհին հոս հասած տեսան։ Մատրիտ Քրիստինէ երէկ ալ կրնար հասնիլ, բայց դիտաւորեալ իր ճամբորդութիւնը ուշացուց, ու Թագաւորին պալատը դառնալէն վերջը Մատրիտ մնաւ, որ բաներուն ասանկ փոխուելուն ինքը պատճառ եղած չըսուի։ Այնպէս կ'երեւայ որ Մատրիտ Քրիստինէ երկրին ատեն հոս պիտի կենայ։

ԴՈՍԿԱՆԱ

ՖՈՒՐԵՆԱՅ, 12 Հոկտեմբերի։ Բրդէն լրագիրներնունը վերջին թուին մէջ չիրած էինք որ Լուդդայի Դուքսը իր աբեղոթիւնէն հրաժարեցաւ, ու իր երկիրները Դոսկանայի հետ միացաւ։ Այս Լուդդայի Դուքսը ու Դոսկանայի Մեծ դուքսը ասանցմէ զատ՝ Լուդդայէն Մոտենայի անցած ֆիւիցեցոյի սահմանին համար ալ՝ նոյն Մոտենայէն երեսն տարի 12,000 ակուս պիտի տուի։ — Երեկ Ինոնուչենտի Մարդիկը՝ Դոսկանայէն՝ Լուդդա իրկուեցաւ որ նոյն երկրին տերութիւնը Մեծ դքսին անուանքն հանդիսաւորութեամբ առնու, ու զանազան կառավարութիւններն ալ հաստատութեան երդում ընդունի։ Ինչպէս գունդ մ'ալ զրբ խաբուեցաւ։ իսկ Լուդդայի մէջ գտնուած գոյքը Դոսկանա պիտի՝ երթայ։ — Այս փոփոխութիւնը վրայ Ֆլորենցայի ժողովուրդը մանաւանդ հիմա կուսան վիճակին մէջ՝ վերջի տարիներս ուրախութիւն ցուցուց։ Այս ցնծութիւնը շարժեալ եւ միանգամայն Մեծ դքսին լաւութեան ու շնորհաւորութիւն մը ընելու համար, երէկ ջահերով թափօր մը ելաւ, որն որ մայր եկեղեցոյն հրապարակին եւաւ, ու Ճամբան Ռ-ֆիիիցիին ապարանքին առջեւը կանգնուած Գրանդիւքցի Գերդուշիցին արձանը բարեւելով անցան եւ մինչև Բիդիին պալատը գացին։ Թափորին առջեւէն Խորհրդոյ դրօշին գոյնը յիշեցընելու համար՝ կանաչ, կարմիր ու ճերմակ բոցեր վառած էին։ Մեծ դուքսը որ դիդին նոր եկած էր, իր ընտանիքով պատշգամին վրայ երեւցաւ։ Սաստիկ մարդկան բազմութեամբ լեցուած հրապարակը, ոտի մէջ ծածանող անթիւ անհամար դրօշներով, ու ամէն դիէն վառուած զանազան լուսաւորութիւններով՝ սքանչելի գեղեցիկ ու փառաւոր տեսարան մը կը կազմեին։ Կեցցէ պատոյը չմերժեցաւ, եւ ցնծութեան ձայնները երկարեցին ժամանակ փողոցներու մէջ հնչեցին, եւ ամենեւին տեղ մ'ալ խռովութիւն եւ վնասով մը չպատահեցաւ։

ԵՆԳԼԻԱ

ՕԳՈՍՏՈՍ հնգէն մինչև Հոկտեմբերի մէկը 44 մեծակամ տներ սնանկացան։ ասանց բոլորին պարտքը միասին առնելով՝ 8 — 9 միլիոն փունտ ոսկերիներ կը հասնի։ Պարտքին շատութիւնը դանելով երեւեցինին ասանք են։ Լեռ, Իրլանդ եւ ընկերու. (1,500,000 փ. ստ.)։ Յանտերսոն եւ ընկերու. (600,000 փ. ստ.)։ Գոտրել եւ ընկերու. (600,000 փ. ստ.)։ Լեսլի, Ռաղերտսոն եւ ընկեր. (573,000 փ. ստ.)։ Կոմէր եւ Դեֆֆին (500,000 փ. ստ.)։ Ա. եւ Տ. Ֆեռնի Պրոկոյի մէջ, եւ Գրայ, Պրիֆիթիս եւ ընկերու. Լոնտոնի մէջ (երկուքը միասին 400,000 փ. ստ.)։ Տոկէս եւ ընկերու. եւ Փերդիս, Շրուսբէր եւ ընկերու. (250,000 փ. ստ.)։ Գոնվենդրի եւ Շերբերտ, Գինկ, Քելվիլ եւ ընկերու. Տիրսոն եւ ընկերու. Հեմմել եղբարք. Ռուսարն եղբարք եւ ընկերու. Ռուսարն, Քեգեսոյ եւ ընկերու. (200,000 փ. ստ.)։ Իսկ մէկայ մնացեալ կացողներուն բաց մնացած պարտքը 150,000ի եւ 30,000ի մէջն է։ Այս թէ որ Հոկտեմբերին մէկն մինչեւ հիմա պատահած սնանկութիւններն ալ ասանց վերջինները վրայ աւելցընելու ըլլանք, բոլոր պարտքերուն գումարը՝ դրեթէ 11 միլիոն փունտ սոսկալիներ կ'անցնի։

— Լոնտոնէն եկած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ Լիվերբուլի թագաւորական սնանկատանները ասանն ալ իր վճարքը քիչ ատենուան համար դադրեցուցեր ու բան Լոնտոնի սնանկատանները անէն օգնութիւն ուզեր է։

* Քիֆֆել ըսածներ՝ ազնիւ ալիւրով, կարով ու եղով շինուած եղիւրի մեծ ով հաց մը է։

ԱՄԵՐԻԿԱ

Նոր Օրլէանէն (Միսիսիպի նահանգը) եկած միջոցին լուրերը կը ծանուցանեն թէ հոն գետին տնկոցը չափէ դուրս շատ աստիճանի է։ Օրստաս ամսոյն մէջ 1128 մարդ մեռեր է։ Մեռածներուն քիչի մէջ օր ըստ օրէ վրայ 60 — 70 հոգի կը մեռնէին։ Ով որ կրնայ՝ քաղաքը կը թողուի կը փախչի։ Այս հիւանդութիւնը նոյնն է ինչ որ մեր մէջ կը ճարակի խէպէնաս։ Ի սկզբան աղքատներուն մէջ կը զարգացած էր։ Նաեւ Դամիիգոյի մէջ սեղը անդադար իր գոհերը կ'ընէր։ քաղց Վիրգրուզ պնչոսի չէր յատուցած։

ՕՒՍՈՒՄՆԵՆԻՆ

ԶԸՆԱԶԱՆ ԵՕՐ ԴԻՊՈՒԸԾՆԵՐ

Ընդունուած ծոմելերնայ առղուանքը շատ շահանուկ կը սեռնուի, ու կը կարծուի, որ ասոնք ամառուան առնը ջրանոցին (Պաղդիայի ու Ինգլիսի մէջ սեղի ծոմին) մէջ. նկող Թիւնիկ (Դոֆինա) ձկան բազմութիւնն ի գրգռած հոն ժողված ըլլան։ Պոյծ. ու յատակ դիշերուան աւտենները հոսիկ կզլիէն կը տեսնուի որ նոյնքան շատ մնա, ծոմուն երեսը կը վխտան։ Ձկնորսները իրենց նաւակներովը առ հիւրերը ընդունելու նաւերն ինկած են, որպէսի երիտ. հատ ալ բռնեցին, որոնցմէ մէկը 11 ու մէկայր 7 ոտնաչափ երկայն էին։ Լոկ ծոմս ուրիշ ձկներուն մէջ, ձկնորսներուն խոսքին նայելով սովորականէն դուրս շարժում ու անհանգստութիւն մը կը տեսնուի։

— Միսիսիպիի 24ին կէս օրէն նաբը ժամը 7ը 40 բոցէ անցած Մոսկաս քաղքին մէկ դեղեցիկ ու. զօրաւոր հիւսիսոյդ մը դիտեցին, որն որ գրեթէ 120էն մինչեւ 150 ասոյճան հիւսիսային հորիզոնին վրայ տարածուած էր։ որուն վարդագոյն ճառագայթները միջնաբանին կամ լեալանին (Զենիթ) լուսոյն յաղթելով մինչեւ բեւեռական աստղ ու մինչեւ գետինի կը հասնէին։ Լրիմարով կարմրութիւնը մինչեւ. կարապ ու արծիւ աստեղատոյց վրայ, որոնք որ գրեթէ առ ժամանակները հարաւային կողմի կը լլան։ մերկին կամաց կամաց սկսաւ նուազիլ, եւ ժամը դէպ ի 8ին մեծ արշալոյսն ատեղատանէն մինչեւ. կարապ աստեղատունը՝ մինակ դեղանիկ նուազ լոյս մը մնայ։

— Լիւիսիանայի շարամներով դեղեցիկ աղեղան օրերը վայելելին նաբը՝ քիչ մը ատենէ վեր մեկէն ի մեկ ձմեռուան մէջ կը գտնուի։ Հոկտեմբերի 24ին սկսաւ արտաքոյ կարգի ձիւն դալ, այնպէս որ ձիւնը ճամբաներու վրայ դիրուեցաւ մնայ։ Փողոցին հրապարակներուն ու պարտէզներուն դալար ու տերեւաթիզ ծառերը ձիւնով ծածկուած շատ գեղա կրեցին։

— Վրիստիանիայէն (Նորուեգիայի մայրաքաղաքէն) եկած թղթի մը կը ծանուցանէ որ Սեպտեմբերի 11ին կէս օրէն նաբը՝ հիսդենիկարա գիւղին վրայ ծուած ահագին ժայռը, որուն վրայ քանի մը օր յառաջ ճեղքուածներ կը տեսնուէր, մեկէն փրթիր վար իջեր է, ու երկրին մեծ մասը դոցեր է։ 34 անէ աւելի իրենց բնակիչներովը, որ գրեթէ 280 հոգւոյ չափ էին, բոլոր տակը ծածկուեր են։ Թէ որքան ասոր դժբախտ մարդիկը ազատելու համար շատ մը շաբաթը վարեր ու փորելու սկսեր են, բայց անօգուտ։ ուրիշ օր աշխատելին նորը հարիւր մեկ կնկան ու մեկ տղու մը գլի գտեր են։ Դեղին բնակիչներէն 13 հոգի միայն ասոր դժբախտ պատահարէն ազատեր են։ իսկ կորուած ինչքին ուստացուածքը կ'ըսուի որ գրեթէ 150,000 սրեկիսա լիրայի * կը հասնի։

ԹՈՆԱՆԻՐԱԿԱՆ

ՎԱՆԻ ԱՄՐՈՑԻՆ ԿԱՄ ՀԻՆ ՎԱՆԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ **

Դ-ԷԼԻՆ Հ-ՈՒԽԱՅԻՆ ԳԻՆ։

4. Ընդունածս բոլոր հարուածներուն՝ մեռելոց ըսուած սենեակներէն մինչեւ լեռան արեւելեան ծայրը, ամենուին հոտ մեռեալ նշան մը չերեւար. անոր համար Շուշ հիւսիսային կողմը՝ Դաւրէժի դռնէն մինչեւ Դաւահանգստի դուռը (Դ-ԷԼԷՆ ԲԱՖՈՒԱՆ) նկարագրել կը սիսի։ — Ընդհանրապէս հիւսիսային կողմանի սկիզբը, Դաւրէժի դռնէն դուրս, քառակուսի ձեւ. մը քարին վրայ կը տեսնուի։ Քառակուսին 10 ոտք գեռնին յատակէն վեր ու բոլորտին ուրուած է. ուրիշ քառակուսի մը անոր վերի դին կայ, բայց վրան շինուածք դոյով բաղադրուին դոյեր է։ Դաւրէժի դռնէն քիչ մը հեռու, դէպ ի ծոմին երեսը Ճամբուն վրայ, ու կողմանի ամրութիւնը հոնոյ շինուած պատուարներին դուրս, անոնց վարի դին, երկու քարայրներ։ Ամենը իրարմէ քսան քայլ հեռու, շատ զգուշով թեռամի փորուած են, ամէն մէկը 7 ոտք լայն, 8½ ոտք խոր, ներսնայի ալ բարձր է։ Ձեղունը (Ռաֆանը) կոմարաձեւ. ու. կոփածոյ, բոլոր շինքը պարզ ու ապէկ յոկուած է։ Դեռ կողմանի պարը ամենեւին դիր չունի. ալ կողմերը՝ նեղ մնալով պէս, ձախ դին 29 գծէ սեղոպիր գրուած մը ունի. որուն գրեթէ կէսը փլատակով ծածկուած է։ գրեալը մեծ, խիստ ազուր ու կատարեալ մարդկանց թանգակուած են, ու մեծ մասը ամբողջ կեցած է, բաց ի ստէպ կողմէն, ուր հին ճեղքուածներ կը տեսնուին։ Դայց կ'երեւայ որ ան ճեղքուածները բուն քարին գլխին (պատուուածներն) են, ու գիրը քանդակուելէն յառաջ ալ կայրին։ մինչու որ քանդակողը գրելը պատուուածներուն մեծ խմբեանն ու. դիրքին համեմատ յարմարցուցած կ'երեւայ։ Դայց նոյն գրուածին մեկ մասը՝ ուր Եարի տաճարները խաչ մը քանդակեր են, բոլորովին խանդարուած է։

Այրը թէ քրիստոնեներէն ու. թէ տաճկներէն կը պատուուի։ Շուշ կը կարծէ որ ան այրը նախ Արարատոնցիներէն, եւրը Հայերէն՝ ուրիշ վանքանաւ մը՝ որբացան հանդիսուած է, ասոնցմէ ալ տաճկաց անցած է, որոնց մնաց ասոնց կանայքը, կ'ըսէ, իրենց ուխտաւորի կ'անուանեն։ Դայն տաճկի կանոնք չէին ուզեր որ Շուշ գրերուն վրայէն ուխտաւորներուն կախած լամպի կողմանները մեկիկ տուներ։ Դատմի ժողովուրդը կը կարծէ որ նոյն տեղը գանձ մը ծածկուած ըլլայ։ Եր կամի գաւ մը կայ, կ'ըսեն, երկամի մանդակներով, հոն մարդ չկրնար մնալ, ինչու որ երկու կողմէ մարդիկ բռնելն սուրերով, դանձին գտնելը գիշեր ցորեկ կը պահեն։ ու ամէն գիշեր յայտնանքով օձ մը դրերը եղած քարին տակը կը պառկի, ու առաւանց կանուխ արեւը երեւցան պէս՝ ծակէ մը նոյն պարին մէջ իր արջը (Խ-ՇԵՆ) կը դառնայ։ Ամէն ալ, նուազ օձը, առատակ է։ Շուշ որն որ շատ անպատ արեւը երեւցէն շատ յառաջ իր գնալութիւններուն համար հոն կու գար, օձի նշանագրեր մ'ալ չտեսաւ։

Դայն պարէն քանի մը քայլ հեռու, շատ հին ատենէ փորուած ապառաժ մը կայ։ դիրքը վերէն մաս ուղիղ, 65 քայլ լայն, 50 ոտք բարձր է, ու մէջտեղ 3 անկանոն գրերով քանդակուած քառակուսիներ կան։ Դրերէն գրուածն ալ նոյն է, կ'երեւայ որ նոյն խոսքին երեք անգամ կրկնումն է։ Դրուագիրներուն երկարը իրարմէ հաւասար շարակարումը 12 քայլ հեռու են, ու դիրքերնին երբարդ քառակուսիէն աւելի բարձր է, որն որ անմիջապէս ապառաժին տակը, երկու առաջինները գրեթէ մէջ տեղն է։ Դրեթէ մեկ քառակուսին հարաւ կողմը գտնուած նոյն քարին վրայ փորուած 1 ոտք լայն ու 1 ոտք խորութեամբ շրջանակ ունի, որով քառակուսի տախտակ կը ձեւանայ։ Դրաջին տախտակը 5 ոտք բարձր, 5 ոտք ու 3 մատ լայն է. գրուածը 19 տող է ամէն մեկը 2 մատ, 2 գիծ բարձր է, ու տակի տողին վրայ 14 մատ պարարտ միջոց կայ։ Դրիքորդ ու երրորդ տախտակներն ալ գրեթէ նոյնպէս են. միայն երրորդ տախտակին գրերը վնասած են։ Լոկ գրերուն տեսակին ու ձեւը ուրիշ սեպագիր. գրերու պէս է, որոնց վրայ շատ անգամ՝ յիշատակումներ ըլլան, միայն առանց մեկանելուն համեմատութեամբ աւելի խաչոր են։ Դրեթ մեկ գրերուն ամենը գրեթէ մեկ չեն